

tása globális infrastruktúrát igényel, az embereknek és hálózatoknak világméretben is együtt kell működniük. Ez nemcsak a hálózatok összekapcsolhatóságát jelenti, hanem az adatbázisok kompatibilitását és mindenki számára hozzáférhetővé tételét is. Ha például megvalósulna a könyvtári hálózatok világméretű összekapcsolása, valamint a felvitt adatok és információkeresési módok, protokollok világméretű kompatibilitása, lehetővé válna a globális K+F.

Az adatbázis-architektúráknak, interfészeknek, keresési protokolloknak egységeseeknek kell lenniük, és ez csak egy nyílt program keretében nemzetközi együttműködéssel érhető el. Ebbe az együttműködésbe be kell vonni a közép-kelet-európai államok szakembereit is. Az információtechnológiai programban és más kapcsolódó programokban való részvétel minden ország számára nyitott; sajnos azonban jelentősebb központi támogatás nélkül.

Az Európai Unió kívüli országok egyetemeit és kutatóintézeteit az Európai Bizottság minden eszközzel támogatja, hogy bekapcsolódjanak az információtechnológia fejlesztési munkáiba. Az e munkákban való részvétel lehet a közép-kelet-európai szakemberek számára szellemi képességeik hasznosításának mércéje, egyben a közösség számára a jól képzett szakemberek tudásának hasznosítása. Az információs társadalom kialakításával kapcsolatos tevékenység élénkítése, a szakemberek továbbképzése, és az információk piacának kiszélesítése minden európai közös érdeke. Az IT-programiroda számos olyan kezdeményezést felkarol, amely a későbbiekben várhatóan jól hasznosítható lesz.

/CORDIS Focus, 39. sz. 1995. június 2. p. 1–2./

(Reich György)

Az orvosi-egészségügyi könyvtárak fejlődése 1974 óta: a fizikai egységektől a virtuális könyvtárig

A legutóbbi időkig a könyvtár – fogalmaink szerint – egy hely volt, manapság azonban egyre gyakoribb, hogy a használó akár íróasztalánál ülve, számítógépével távoli adatbázisokkal, könyvtárakkal lép kapcsolatba a távközlési vonalakon keresztül, és elektronikus információhordozón kap választ. A virtuális könyvtár korszakához közeledünk.

Az Egyesült Államokban az egészségügyi orvosi könyvtárak a fejlődés élvonalában haladnak, és ebben nagy szerepe van az Országos Orvosi Könyvtárnak (*National Library of Medicine = NLM*), amely az állományépítésben, a lelőhelykeresésben és a hozzáférés növelésében, a faktografikus információszerzés támogatásában, az orvosi informatika kiterjesztésében és a használók képzésében is részletes hosszú távú tervre támaszkodik. Elsődleges hivatása az egészségügyi ellátás és az ezt szolgáló kutatás támogatása abban, hogy a számítás- és információtudomány, a távközlési technika, a fizika és a kémia vívmányaiban eligazodjon, és ezekből hasznot húzzon.

Milyen feltételek, hatások kényszerítették ki a gyors ütemű fejlődést? Az indító lökést a jól ismert információrobbanás adta meg, amely a gazdasági recesszióban a források szűkülésével párosulva feszültségekhez vezetett: a dokumentumok birtoklásáról a hozzáférés biztosítására tevődött át a hangsúly. A 70-es és 80-as évek technikai robbanása megteremtette a virtuális könyvtár felé való elmozdulás feltételeit. Az egészségügyi könyvtárakban ez a MEDLINE 1971-es megjelenésével, majd a felhasználóbarát megoldások kialakításával, használói oldalról pedig a személyi számítógépek oktatási, tudományos, diagnosztikai stb. célokra történő felhasználásában mutatkozott meg. Érdemes az egészségügyi könyvtárak fejlődésének néhány mozzanatát közelebbről is megvizsgálni, és kiemelni az élen haladó NLM szerepét.

Az első az *online forradalom*, amely bizonytalanná teszi a könyvtárosok helyzetét. A MEDLARS és más adatbázisok használata a 80-as évek elején még fokozott közvetítői szerepet követelt a könyvtárosoktól. A helyi használók eszközeinek és készségeinek fejlődése azonban lehetővé tette lokális alrendszerek (mini-MEDLINE, MaryMED, MEDLINE CD-ROM-on) és felhasználóbarát változatok (GRATEFUL MED, 1986) létrehozását, amelyek révén a használó közvetlen kapcsolatba kerül a rendszerrel. A könyvtárosok szerepe megváltozik: a végfelhasználók és a jövőbeni használók (egyetemi hallgatók) képzése, illetve az elektronikus információforrásokban való eligazítása lesz a fő feladatuk.

A nyolcvanas évek vívmánya az is, hogy az *integrált könyvtári rendszerek* a belső könyvtári funkciókon kívül a külső adatbázisok elérését, és

az elektronikus hozzáférést is lehetővé teszik. Az OCLC által piacra dobott LS/2000 rendszert például számos közepes méretű egészségügyi könyvtár választotta.

Az integráció irányába hat az Integrált Fejlett Információmenedzselő Rendszer (*Integrated Academic – ma: Advanced – Information Management System = IAIMS*) létrehozása. Ez olyan szervezeti kereteket hivatott biztosítani az egészségügyi intézményekben, amelyek az információ hatékony kezelését, és a hozzáférést a betegellátásban, kutatásban, oktatásban és adminisztrációban dolgozók számára egyaránt lehetővé teszik. E rendszer egyesíti a könyvtári, számítástechnikai és telekommunikációs apparátust és eszköztárat, de központja csak kivételes esetekben a könyvtár. Konfliktus is támadhat a „két kultúra” képviselői, a korábban a forrásokért egymással versengő részlegek dolgozói között, a bérfeszültségekről nem is szólva. 1965-ben jött létre az NLM vezetésével az Orvosi Könyvtárak Országok Hálózata (*National Network of Libraries of Medicine = NNLM*), amelynek egyik kiemelt célja a hozzáférés javítása. Több időszaki kiadvány leltérszámítását hozták létre, de végül az OCLC rekordok NLM ellenőrző kódokkal való kiegészítése mellett döntöttek a DOCLINE-ban, amelyet később közvetlen dokumentumlekérdezésre, elektronikus dokumentumszolgáltatásra is alkalmassá tesznek (LOANSOME DOC).

Az elektronikus folyóirat-terjesztés is megjelent, legalábbis kísérleti jelleggel. Az Elsevier kiadó 42

folyóiratot nyújt (papírváltozatban is) ilyen módon az egyetemek számára; az AAAS kiadja az *Online Journal of Current Clinical Trialst*.

Másik, az utóbbi években kiemelt jelentőséget kapott munkaterületük a nagy könyvtáraktól távol dolgozók – vidéki, kisebbségi háziorvosok stb. – ellátása. Ebben nagy szerepet kapnak az NLM felhasználóbarát rendszerei (GRATEFUL MED, LONESOME DOC), amelyek kezelésének elsajátításáról is gondoskodnak.

Az NLM-nek még két fontos önálló egysége van, a *Lister Hill National Center For Biomedical Communications*, amely az orvosi nyelv szabályozásával, szakértői (mesterséges intelligencia) rendszerekkel és a *VISIBLE HUMAN* (digitális képi) rendszerrel foglalkozik, valamint a *National Center for Biotechnology Information*, amely a biotechnológia szűkebb területén nyújt magas szintű információs szolgáltatásokat.

A megváltozott körülmények között a könyvtáraknak újfajta szolgáltatásokkal kell a használói igényeknek elébe menniük, és a könyvtárosoknak hagyományos készségeiket új területeken (az anyag szakszerű „szűrésében”, a felhasználók navigálásában, oktatásában stb.) kell kamatoztatniuk.

/WEISE, F. O.: Developments in health sciences libraries since 1974: from physical entity to the virtual library. = Library Trends, 42. köt. 1. sz. 1993. p. 5–24./

(Orbán Éva)

A könyvtárközi kölcsönzés kérdései az Európai Könyvtárosfórumon

1994. május 12–15-e között rendezték meg Prágában – a *Könyvtárak ma* vásárral párhuzamosan – az *Európai Könyvtárosfórum* második „évfolyamát”. Az alkalom azon túlmenően, hogy a rendező ország igyekezett keretében saját könyvtárügyét árnyaltan bemutatni, főként a nyugat- és kelet-európai könyvtárközi együttműködés korántsem egyszerű problematikájának megvitatására szolgált.

Graham P. Comish, aki az IFLA UAP programját képviselve tartotta meg előadását, a sokféle – nemzeti és nemzetközi – együttműködési forma (bibliográfiai felvételek cseréje, közös képzés, gyűjtőkori együttműködés, állományvédelem és -őrzés stb.) közül a könyvtárközi kölcsönzés és másolatküldés fontosságát hangsúlyozza, s úgy véli, hogy e szolgáltatás működésétől függ: egységesülni fognak-e, avagy ellenkezőleg, elválnak-e majd egymástól Európa könyvtárügyei.

Először – a rend kedvéért – az e szolgáltatással kapcsolatos közhelyeket mondta el (vannak könyvtárak és országok, amelyek többet adnak, mint amennyit kérnek; a tudományos-műszaki folyóiratcikkek iránti igény a legnagyobb; a forgalmazott dokumentumok túlnyomó része angol nyelvű; a szolgáltatás fizetetté tétele sok helyütt zavarokat okoz). E közhelyek között az is szerepel, hogy a hajdani szocialista országok főként a Szovjetunióból kölcsönözték át a nyugati szakirodalmat is. (Itt egy bolgár forrásra hivatkozik, amely nyilván igazat mond Bulgária vonatkozásában, s meglehet: más egykori KGST-országok vonatkozásában is, ám magyar vonatkozásban egyszerűen nem igaz. Mi gyakorta az orosz dokumentumokat is nyugati könyvtárakból kértük [másoltattuk] át, minthogy a szovjet szolgálat rettenetesen lassú és körülményes volt. – A ref.)